

УДК 316.453:364.453

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.13>

Дар'я ПАЛАТНА

аспірантка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033

ORCID: 0000-0003-0591-4090

Бібліографічний опис статті: Палатна, Д. (2022). Чинники мобілізації територіальних громад. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 86–93, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.13>

ЧИННИКИ МОБІЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Стаття представляє результати дослідження чинників мобілізації територіальних громад в Україні в умовах децентралізації. На основі аналізу літератури виокремлено характеристики та ключові етапи мобілізації громад навколо визначення та вирішення соціальної проблеми. Емпірична частина дослідження передбачала опитування представників та представниць територіальних громад із шести областей України, а також опитування експертів та експерток проектів з мобілізації громад. Загалом у період від серпня 2021 року до лютого 2022 року було проведено 21 напівструктуроване інтерв'ю.

Стаття характеризує специфіку процесу мобілізації громад на кожному з етапів: визнання соціальної проблеми населенням та місцевою владою; визначення лідерів громади та розвиток їх потенціалу; пошук та об'єднання ресурсів всередині та поза межами громади; діяльність громади для вирішення соціальної проблеми; формування соціальної спроможності громади та перехід до сталого розвитку. Проведені інтерв'ю дали змогу окреслити, що впливало на успіх проходження кожного з етапів, а також проблеми, які заважають процесу мобілізації.

Дослідження довело наявність чинників мобілізації громад в Україні, які можуть бути ефективним інструментом для досягнення сталого розвитку громад та задоволення потреб населення громад. Виокремлено наступні чинники: діалог між населенням та владою; інструменти виявлення соціальних проблем та потреб громади; наявність лідера або лідерів в громаді, які викликають довіру населення та готові до розвитку і залучення допомоги; орієнтація громади на внутрішні ресурси та постійний пошук додаткових внутрішніх ресурсів; залучення зовнішніх ресурсів від центральної влади та громадських проектів та програм; орієнтація на профілактику проблем, а не лише їх вирішення; стабільність системи соціальних послуг; інструменти моніторингу розвитку громади.

Ключові слова: децентралізація, мобілізація громад, чинники мобілізації, соціальні послуги в громаді.

Daria PALATNA

PhD Student at the Department of Social Rehabilitation and Social Pedagogy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine, 01033

ORCID: 0000-0003-0591-4090

To cite this article: Palatna, D. (2022). Chynnyky mobilizatsii terytorialnykh hromad [Factors of territorial communities mobilization]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 86–93, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.13>

FACTORS OF TERRITORIAL COMMUNITIES MOBILIZATION

Summary. The article presents the results of the study of factors related to mobilization of territorial communities in Ukraine during decentralization. Based on the analysis of the literature, the characteristics and key stages of community mobilization around a recognition and solution of social problems are identified. The empirical part of the study included a survey of territorial communities representatives from six regions of Ukraine, as well as a survey of experts from community mobilization projects. In total, 21 semi-structured interviews were conducted through August 2021 to February 2022.

The article describes the specifics of a community mobilization process at each stage: recognition of a social problem by the population and local authorities; identification of community leaders and development of their potential; finding and pooling resources inside and outside the community; community activities to solve social problems; community social capacity building and transition to sustainable development. The interviews provided an outline of what influenced the success of each stage, as well as the problems that interfere with the mobilization process.

The study proved the existence of factors related to community mobilization in Ukraine, which can be an effective tool for achieving sustainable community development and meeting needs of the population. The following factors are highlighted: dialogue between the population and the government; tools for identifying social problems and community

needs; presence of a leader or leaders in the community who inspire the trust of the population and are ready to develop and attract resources; community orientation on internal resources and constant search for additional internal resources; attracting external resources from the central government and public projects and programs; focus on prevention of problems, not just their solution; stability of the social services system; community development monitoring tools.

Key words: decentralization, community mobilization, factors related to mobilization, community social services.

Актуальність проблеми. Децентралізація, а саме передача ресурсів та повноважень громадам, передовсім об'єднаним територіальним громадам, стала невід'ємною частиною української реальності (Umland et al., 2018). Такі зміни відбулись завдяки реформі місцевого самоврядування та територіальної організації влади, яка триває в Україні з 2014 року. Станом на лютий 2022 року сформовано 1469 територіальних громад; було ухвалено зміни до різного законодавства, зокрема, до Бюджетного та Податкового кодексів; затверджено новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня; посилено мережу надавачів адміністративних послуг; визначено особливості функціонування системи соціальних послуг на рівні територіальних громад (Інформаційний портал «Децентралізація», 2019; Урядовий портал України, 2022).

Наскрізною ідеєю реформи децентралізації є створення умов для благополуччя та задоволення потреб кожної людини в громаді. Наприклад, Міністерство розвитку громад та територій України (2019) визначає свою місію як «формування та реалізація державної політики з метою створення комфортного, якісного та безпечного життєвого простору для розвитку людини». Соціальні послуги розглядаються як важливий інструмент забезпечення добробуту мешканців громади, особливо тих, які потрапили у складні життєві обставини (Семигіна, 2021). Таким чином, важливою складовою успішності громади можна вважати її здатність до забезпечення безперервного та систематичного надання соціальних послуг для свого населення. Способом розвитку цієї здатності може бути самоорганізація та мобілізація громади, і це актуалізує потребу у вивченні питань посилення внутрішньої спроможності громад задля вирішення соціальних проблем.

Мета дослідження полягає у визначенні чинників мобілізації територіальних громад в Україні на прикладі розвитку соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна робота в громадах, планування

та розвиток соціальних послуг, а також важливість залучення населення до вирішення соціальних проблем на місцевому рівні вивчались задовго до початку реформи місцевого самоврядування в Україні (Безпалько, 2005; Семигіна, 2006). Дослідниці звертали увагу на відчутну роль громади як у забезпеченні належної якості послуг у соціальних закладах, так і у впровадженні моделей «сусідської допомоги», реалізації локальних ініціатив та «місцевої політики», формування соціального капіталу громади.

В умовах децентралізації особливо актуальними стали дослідження щодо формування відчуття належності до територіальної громади (Semigina et al., 2020), організації, самоорганізації, наснаження та мобілізації таких громад (Семигіна та Лиховид, 2015; Сила та Форестер, 2018; Слосанська, 2017), а також діяльності окремих активістських груп у територіальних спільнотах (Zajda, 2014).

У своїй монографії «Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи» Г. Слосанська (2018) описує процес організації громади як такий, що виникає довкола вивчення та вирішення певної соціальної проблеми. Схожу позицію знаходимо у інших авторів (Angelia et al., 2020; Mohd, 2015). На основі аналізу літератури та наших попередніх досліджень, виділяємо такі ключові етапи мобілізації громад, як: визнання соціальної проблеми; виявлення лідерів громади та розвиток їх потенціалу; пошук та об'єднання ресурсів всередині та поза межами громади; діяльність громади для вирішення соціальної проблеми; формування соціальної спроможності громади та перехід до сталого розвитку (Палатна, 2020). Виокремлення етапів мобілізації дає цілісне уявлення про процес мобілізації, допомагає зрозуміти його послідовність, основні складові та чинники, що його супроводжують.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження чинників мобілізації громад було проведено у два етапи: (1) опитування представників та представниць громад; (2) опитування експертів та експерток з мобілізації громад. В рамках першого етапу дослідження

(серпень-вересень 2021) було проведено 15 інтерв'ю із трьома групами представників громад: представники місцевої влади, надавачі соціальних послуг та представники громадських організацій (по п'ять представників кожної із трьох групи). Інтерв'ю були проведені у восьми громадах з шести областей України (Херсонська, Тернопільська, Івано-Франківська, Запорізька, Житомирська, Харківська), що об'єдналися в умовах реформи децентралізації. На другому етапі дослідження (січень – лютий 2022 року) було проведено шість інтерв'ю із експертами та експертками тих проектів, діяльність яких спрямовувалась на мобілізацію громад, зокрема на підтримку розвитку соціальних послуг у громадах, та поширювалась на охоплені першим етапом громади.

На обох етапах дослідження збір даних здійснювався за допомогою напівструктурованих інтерв'ю, які мали наступні тематичні блоки: (1) соціальні послуги; (2) мобілізація; (3) особисте ставлення. Перший тематичний блок «Соціальні послуги» включав у себе наступні підблоки: наявність та адресованість соціальних послуг; ефективність; історія виникнення; зона розвитку. Тематичний блок «Мобілізація» містив такі підпункти: потреби громади; ресурси громади; участь громади; механізми мобілізації громади. Третій тематичний блок, «Особисте ставлення», містив у собі запитання щодо того, чим в громаді найбільше пишаються або захоплюються респонденти, а що їм хотілося б змінити.

Для глибинного вивчення процесу мобілізації та виокремлення його основних чинників було використано якісні методи аналізу. Отримані дані було проаналізовано окремо, відповідно до кожної групи респондентів, та виділено відповіді, що повторювались, та різницю між ними. Аналітичні дані було узагальнено та описано через призму етапів мобілізації громади.

Як показали інтерв'ю, не всі з опитаних громад успішно пройшли **етап визнання соціальної проблеми населенням та місцевою владою**. Найбільше проблем з цим етапом виникло у громад, що лише нещодавно розпочали свій шлях у наданні соціальних послуг (від кількох місяців до півтора року). Головну причину цих складнощів можна визначити як відсутність діалогу між місцевою владою та населенням,

а також спільного розуміння потреб громади. Найчастіше на цю проблему вказували представники місцевих громадських організацій. Ось як це описує респондентка:

«Ми спілкувалися з людьми, проводили опитування онлайн, створювали гугл-форму по розсилці, 96% населення відповіли, що жодного разу не бачили свого депутата, тобто, вони не знають, хто в них на округах. У деяких округах люди не знають, як виглядає голова. Це маленькі села, зачасту, але це доволі таки болючий результат».

Інший респондент, відповідаючи на запитання щодо рівня задоволення владою потреб населення, наголошує на наступному:

«Згуртованості у громаді немає, розуміння потреб мешканців. При тому, що у нас все непогано, і все робиться, начебто. Не питається у населення, що населення хоче взагалі. Люди навіть не знають, куди звертатися.»

Варто зазначити, що важливою складовою проблеми відсутності діалогу є низький рівень поінформованості населення щодо механізмів прийняття рішень місцевою владою та можливостей впливу на ці рішення. На думку експертів, що взяли участь у другому етапі дослідження, саме громадський сектор може стати майданчиком для розвитку такого діалогу.

З іншого боку, найкраще цей етап пройшли громади, що мають систему інформування та консультування громадян, а також налагодили зв'язок представників адміністрації та надавачів соціальних послуг із населенням. Відповідно до даних дослідження, ці громади мають довший шлях надання послуг – від трьох до семи років, а також мають досвід участі у різних партнерських та навчальних програмах та проектах. У таких громадах населення «включається» у допомогу своїм сусідам на різних рівнях – волонтерському, меценатському, підприємницькому або благодійному, фактично реалізуючи «сусідську модель» допомоги.

На думку респондентів, актуальними інструментами інформування та залучення населення виступають: офіційний веб-сайт та соціальні мережі громади, опитування членів громади, громадські слухання, петиції та звернення, а також спільні проекти та заходи для населення та місцевої влади. При цьому представники місцевої влади наголошують на важливості використання офіційних засобів комунікації

населення із місцевою владою для вирішення важливих соціальних проблем:

«У нас дуже інтенсивно розвинулися Вайбер-групи. Воно й зручно, у тому плані, щоб поширити нам інформацію, сільській раді. Це не є офіційним джерелом інформації, але це інсайдер. Так само, як і сторінка на Facebook офіційна. Люди багато чого пишуть: своїх проблем, невдоволень, і так далі. Але вони там пишуть і все. Тобто, вони собі сидять на дивані, пишуть і думають, що воно таким чином вирішиться. Можливо, вони таким чином собі пар випускають. Але коли я це бачу, то ми пишемо, щоб вони написали запит, або подали петицію, або подали на сесію звернення, чи до сільського голови».

Таким чином, визнання соціальної проблеми може стати початковим етапом мобілізації громади за умови наявності дієвих способів залученням населення громади для визначення її потреб. Наприклад, в одній з громад мали побудувати сміттєзбиральний завод і населення не мало єдиної позиції щодо цього рішення. За словами одного з учасників опитування,

«Тоді відбулася найбільш масивна мобілізація громади в тому плані, що люди повстали. Велика частина повстала проти. Люди об'єдналися, і коли проходили громадські слухання – це були найбільші громадські слухання. Це було більше 1000 осіб».

Наступний етап мобілізації громади це **визначення лідерів громад, які можуть об'єднати зусилля людей для вирішення важливих соціальних проблем**. В опитаних громадах лідерами виступали різні особи: це були старости або голови громад, директори територіальних центрів надання соціальних послуг, представники громадських організацій або соціальні робітники чи співробітники адміністративного апарату.

За результатами інтерв'ю, на наявність лідера впливає переважно людський фактор, що унеможливує створення певної схеми визначення лідеру громади. Водночас можна виділити певні критерії, що важливі для становлення лідеру та його подальшого розвитку: наявність інструментів впливу або реалізації адміністративних, законодавчих та виконавчих рішень; налагоджений контакт із населенням громади та довіра громади; бажання та готовність навчатись та підвищувати кваліфікацію;

готовність залучати зовнішні ресурси для розвитку громади.

Наявність лідера можна вважати визначальною характеристикою громади, що може мобілізуватись та розвиватись, та такою, що визначає швидкість руху та розвитку громади. Ось як про це розповідає один з респондентів:

«Громада наша утворилася в 2016 році. Децентралізація ж почалася в 2014-2015 році. І громади, які створювалися, вони додатково отримували кошти, а саме субвенції на інфраструктуру. Ніхто нічого не знав. ... Я пам'ятаю, що наша голова їздила по селах, вони говорили, як їм живеться. І вона, усе ж таки, переконала їх... і ми підписали меморандум про те, що ми об'єднаємося. І таки ми об'єдналися.»

Етап пошуку та об'єднання ресурсів всередині громади можна вважати наскрізним, оскільки пошук ресурсів являє собою необхідну ланку для реалізації будь-якої діяльності громади.

Основним ресурсом, називали на думку респондентів, є людський ресурс, а саме, представники міської влади та надавачі соціальних послуг. Основними позитивними характеристиками цих осіб називали професіоналізм, ініціативність, любов до громади та бажання розвивати громаду, а також, навчання, підвищення кваліфікації. Як приклад, наведемо відповідь одного з експертів щодо того, від чого залежить рівень задоволення потреб населення на рівні громади:

«Від людей на місцях: і від людей у владі, і від людей поза нею, наскільки перші освічені та відповідальні, наскільки другі вимогливі та здатні до спільних дій. Системно це ніяк не працює, це не може працювати в суспільстві, що так динамічно змінюється, невідомо, які засоби чи заходи будуть ефективними, місцевих голів і депутатів не готують роками (бо ж і невідомо до чого готувати). Тому тут як пощастить, все може бути добре, якщо толкове керівництво і громада активна і вимоглива (щоб іще й людям з тої толковості користь була, а не лише керівництву).»

Ресурсами громади також часто називали інфраструктуру (рекреаційні, культурні, освітні можливості, транспортне забезпечення), фінанси (бюджет громади, благодійність, меценатство, фінансування місцевими підприємствами, грантові кошти), природні ресурси (поля,

ліса тощо). Респонденти відзначали неабияке значення доступності адміністративних послуг на місцях, а саме: поява ЦНАПу у громаді та віддалених представництв ЦНАПу у кожному населеному пункті громади, наявність місцевих офіцерів поліції, функціонування амбулаторій, будинків культури та інших інфраструктурних елементів

Рідше ресурсом вважали навчання та участь у місцевих, національних та партнерських програмах.

За результатами інтерв'ю, більшість громад спираються на базові ресурси громади – фінансове забезпечення, матеріально-технічна база, людський ресурс, а менша частина громад знаходиться у постійному пошуці та залученні інших ресурсів всередині громади, а саме, волонтерська та благодійна допомога населення громади, меценатська та благодійна допомога місцевих підприємств.

Етап пошуку та залучення ресурсів та розвиток партнерств за межами громади може відбуватись паралельно із попереднім етапом, бути окремим етапом або мати ситуативний характер відповідно до особливостей та потреб громади. За результатами інтерв'ю, майже всі громади шукають ресурси за межами громади. Часто це спроба залучити гроші з державного бюджету для дотацій певних проектів чи послуг, також це може бути пошук меценатів та благодійників для підтримки та покращення існуючих проектів.

Менша частина громад шукає ресурси через громадські організації та партнерські програми розвитку громади – подання заявок на гранти для отримання фінансування, участь у навчальних програмах.

Рідше це процес обміну досвідом з іншими громадами – як на території України, так і за кордоном. В цьому напрямку ресурси шукають переважно громади, що є більш активними та існують довше за інших. Такі громади беруть участь у конференціях, обмінюються власним досвідом на рівні своєї області, а також на національному рівні.

За результатами інтерв'ю, залучення зовнішніх ресурсів видається важливим чинником, що впливає на мобілізацію громади, особливо на це наголошували надавачі соціальних послуг та представники місцевої влади. Ось відповідь одного з респондентів:

«Я думаю, усе таки, що багато позитиву нам принесла участь у проекті «Добре». Звичайно, вони дали деякі фінансові можливості, збільшили. У нас відкрилася перша сільська обсерваторія при опорній школі, мультифункціональний спортивний майданчик зробили, і так далі. Але, усе таки, більший аспект їхньої роботи – це було навчання і просвітницька робота з топ-менеджерами. У плані, як навчити правильно працювати, як навчити правильно відноситися до роботи, до населення, як комунікувати з людьми, як чути їхні потреби, як приймати виважені рішення, і так далі. Ми від початку, ця співпраця триває і на зараз».

Кульмінацією процесу мобілізації є **реалізація діяльності всередині громади задля розв'язання соціальної проблеми**. Кожна з громад, представники якої брали участь у дослідженні, надає соціальні послуги від моменту створення громади. Однак ефективність діяльності всередині громади задля розв'язання соціальної проблеми залежить від успішності проходження попередніх етапів мобілізації громади. Ті громади, що вирішують не наслідки проблем, а їх причини, або навіть працюють на упередження виникнення певних проблем, видаються більш згуртованими та мобілізованими, мешканці громади зазвичай долучаються до різних заходів. В інших випадках соціальні проблеми вирішуються точково або навіть шляхом реалізації рішень, що прийшли «згори», тобто з районного, обласного чи загальнодержавного рівня.

Відповідно до результатів інтерв'ю, можна стверджувати, що чим мобілізованіша громада, тим масштабніші соціальні проблеми можуть бути розв'язані у громаді. Ось виразний кейс, який це ілюструє:

«Якщо на початку (2016 рік), на момент, коли ми тільки починали працювати, у нас була 21 сім'я під соціальним супроводом з причин складних життєвих обставин різних, то тепер у нас їх... вони коливаються в межах 10–13. При тому, що населення зросло майже в 2 рази. Тобто, профілактична робота, яку проводять фахівці, раннє виявлення, і так далі».

Завершальним етапом мобілізації громади має бути **формування соціальної спроможності громади та перехід до сталого розвитку**. Саме перехід до сталого розвитку повинен бути головною метою та наслідком

децентралізації в Україні. Всі представники громад зауважили, що ще не дійшли до етапу сталого розвитку. Водночас в інтерв'ю вони зауважували, що можна віднести до таких громад ті, які існують та розвиваються тривалий час – від трьох до семи років. Оскільки в такому разі громади вже сформовані, то їх склад не змінюється, система соціальних послуг характеризується стабільністю і громади можуть відстежувати реальний розвиток.

Слід також звернути увагу, що чинники, які впливають на мобілізацію громад, можуть бути не тільки сприятливими, а й такими, які перешкоджають цьому процесу. Наразі респонденти виділили наступні проблеми, які заважають процесу мобілізації: (1) брак коштів та матеріально-технічного забезпечення; (2) брак спеціалістів для роботи (соціальних робітників, психологів); (3) низька поінформованість населення щодо можливостей отримання соціальних послуг; (4) відсутність інструментів виміру ефективності проробленої роботи та збору зворотного зв'язку; (5) відсутність інструментів мобілізації громади – активізації та більшого залучення населення.

Глобальна мобілізація, за словами респондентів, поки видається скоріше недосяжною та складною. Адже населення спроможне об'єднуватись у певній критичній ситуації або під конкретний заклик, але в звичайних обставинах люди частіше або не включаються у розвиток громади, або включаються лише, висловлюють своє незадоволення певними

обставинами – пишуть скарги, заповнюють анкети зворотного зв'язку, але не готові діяти.

Доцільно зауважити, що більшість представників громад наголошують на необхідності мобілізації громад для кращого функціонування громад. Відтак дослідження засвідчує наявність розуміння необхідності мобілізації. Такі думки поділяють як представники місцевої влади, так і представники громадських організацій, і трохи меншою мірою – надавачі соціальних послуг. Респонденти також звертають увагу, що процес мобілізації досі відбувається та описують його таким чином:

«У нас усе це попереду. Від створення громади ... й дотепер це 5 років. Це ще не так багато, щоб громада набила собі гулі й уже працювала. Я думаю, що багато чого в нас ще стоїть попереду, чому навчитися, і освоїти.»

Узагальнюючі результати інтерв'ю, можна стверджувати, що в українському контексті наявна низка чинників, що впливають на успішність мобілізації на різних її етапах (див. табл. 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Децентралізація – новий шлях для України, пунктом призначення якого можна визначити формування спроможних громад, де кожній людині будуть гарантовані безпека та благополуччя. Децентралізація соціальних послуг, що супроводжує реформу місцевого самоврядування, має забезпечити реалізацію цієї мети. Мобілізація громад слугує інструментом для розвитку соціальних послуг.

Таблиця 1

Чинники мобілізації територіальних громад

Етап мобілізації	Чинники мобілізації
1. Визнання соціальної проблеми населенням та місцевою владою	– Діалог між населенням і владою – Ефективні інструменти визначення потреб громади
2. Визначення лідерів громади та розвиток їх потенціалу	– Наявність (у лідера) інструментів впливу на місцеві рішення – Налагоджений контакт лідера із населенням громади та довіра громади – Бажання та готовність навчатись та підвищувати кваліфікацію – Готовність лідера залучати зовнішні ресурси для розвитку громади
3. Пошук та об'єднання ресурсів всередині громади	– Опертя на базові ресурси – Постійний пошук додаткових внутрішніх ресурсів
4. Пошук та залучення ресурсів та розвиток партнерств за межами громади	– Залучення коштів з державного бюджету – Проекти та програми – Діяльність громадських організацій
5. Реалізація діяльності всередині громади задля розв'язання соціальної проблеми	– Успішність проходження попередніх етапів мобілізації громади – Орієнтація на профілактику проблем, а не лише їх вирішення
6. Формування соціальної спроможності громади та перехід до сталого розвитку	– Сформованість і незмінність складу громади – Стабільність системи соціальних послуг – Інструменти моніторингу розвитку громади

Проведене дослідження дає підстави для виділення наступних чинників мобілізації громади: діалог між населенням та владою; інструменти виявлення соціальних проблем та потреб громади; наявність лідера або лідерів в громаді, які викликають довіру населення та готові до розвитку і залучення допомоги; орієнтація громади на внутрішні ресурси та постійний пошук додаткових внутрішніх ресурсів; залучення зовнішніх ресурсів від центральної влади та громадських проєктів/програм; орієнтація на

профілактику проблем, а не лише їх вирішення; стабільність системи соціальних послуг; інструменти моніторингу розвитку громади.

Чинники мобілізації громади можуть бути дорожньою картою для громад, що рухаються до сталого розвитку та мають бути адаптовані відповідно до особливостей, знань та досвіду кожної громади. Подальшого дослідження потребують практики наснаження громад для визначення власних пріоритетів та формування соціального капіталу в громаді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 005. 176 с.
2. Верховна Рада України. Закон України «Про соціальні послуги», 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Інформаційний портал «Децентралізація». Результати першого етапу децентралізації в Україні, 2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>
4. Міністерство розвитку громад та територій України. Місія та цінності, 2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/about/misiya-ta-tsinnosti/>
5. Палатна Д.О. Як мобілізуються територіальні громади? Збірник наукових праць ЛОГОС, 2020, С. 122-124 URL <https://doi.org/10.36074/25.12.2020.v2.37>
6. Семигіна Т. Модель соціального планування на місцевому рівні. *Наукові записки НаУКМА: Психологічні, педагогічні науки і соціальна робота*. Т.59. 2006. С. 61–66.
7. Семигіна Т., Лиховид Д. Колективне наснаження і самоорганізація територіальної громади. *Наукові записки НаУКМА. Т.175: Педагогічні, психологічні науки і соціальна робота*. 2015, С. 70–74.
8. Семигіна Т. Соціальні послуги на рівні громади: розвиток чи занепад соціальної сфери? *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*. Sydney, : European Scientific Platform, 2021, С. 62–64.
9. Сила Т., Форестер С. Мобілізація громад: досвід ПРООН у реалізації підходу громадської безпеки і соціальної згуртованості, 2018. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/community-mobilization-guidebook.html>
10. Слосанська Г. І. Організація громади як метод соціальної роботи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». 2017. № 16. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1585>
11. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
12. Урядовий портал України. Реформа децентралізації, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
13. Angelia N. et al. Analysis of Community Institution Empowerment as a Village Government Partner in the Participative Development Process. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal*. 2020, Vol. 3(2). P. 1352–1359.
14. Mohd S. Social Work with Community Organization: A Method of Community Development. *Journal for Studies in Management and Planning*. 2015. Vol. 1(4). P. 196–204.
15. Semigina T., Maidannyk O., Onischuk Y., Zhuravel Y. Local self-government reforms in Europe: legal aspects of considering the communities' social identity. *Tribuna Juridica*. 2020. Vol.10 (2). P. 207-221.
16. Umland A., Levitas A., Rabinovych F. From Amalgamation of Local Communities to a New Governance System in Post-Euromaidan Ukraine. *The New Eastern Europe*, 2018. URL: <https://neweasterneurope.eu/2018/06/19/amalgamation-local-communities-new-governance-system-post-euromaidan-ukraine/>
17. Zajda K. Problems of functioning of Polish local action groups from the perspective of the social capital concept. *Eastern European Countryside*. 2014. Vol. 20(1). P. 73–97.

REFERENCES:

1. Bezpalko, O.V. (2005). *Sotsialna robota v hromadi: navchalnyi posibnyk* [Social work in the community: teaching guide]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2019) *Zakon Ukrainy "Pro sotsialni posluhy"* [Law of Ukraine "On Social Services"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
3. Informatsiyni portal "Detsentralizatsiia" (2019). *Rezultaty pershoho etapu detsentralizatsii v Ukraini* [Results of the first stage of decentralization in Ukraine]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/about> [in Ukrainian].
4. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy (2019). *Misiia ta tsinnosti* [Mission and values]. Retrieved from: <https://www.minregion.gov.ua/about/misiya-ta-tsinnosti/> [in Ukrainian].
5. Palatna, D. O. (2020). Yak mobilizuiutsia terytorialni hromady? [How are territorial communities mobilized?]. *Zbirnyk naukovykh prats AIOΓOΣ – Collection of scientific works AIOΓOΣ*, 122–124. Retrieved from: <https://doi.org/10.36074/25.12.2020.v2.37> [in Ukrainian].
6. Semigina, T. (2006). *Model sotsialnoho planuvannia na mistsevomu rivni* [Social planning model on the local level]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Psykholohichni, pedahohichni nauky i sotsialna robota*, 59, 61–66 [in Ukrainian].
7. Semigina, T., Lykhovyd, D. (2015) Kolektyvne nasnazhennia i samoorhanizatsiia terytorialnoi hromady [Collective empowerment and self-organization of territorial community]. *Naukovi zapysky NaUKMA: Psykholohichni, pedahohichni nauky i sotsialna robota*, 175, 70–74 [in Ukrainian].
8. Semigina, T. (2021). Sotsialni posluhy na rivni hromady: rozvytok chy zanepad sotsialnoi sfery? [Social services at the community level: the development or decadence of the social sphere?] *Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*. Sydney: European Scientific Platform, 62–64 [in Ukrainian].
9. Sylva, T., Forrester, S. (2018). Mobilizatsiia hromad: dosvid PROON u realizatsii pidkholu hromadskoi bezpeky i sotsialnoi zghurtovanosti [Community mobilization: UNDP approach towards community security and social cohesion]. Retrieved from: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/community-mobilization-guidebook.html> [in Ukrainian].
10. Slozanska, H. I. (2017). Orhanizatsiia hromady yak metod sotsialnoi roboty [Community organization as a method of social work in community]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia "Pedahohichni nauky"*, 16, 16. Retrieved from: <https://ped-ejournal.edu.ua/article/view/1585> [in Ukrainian].
11. Slozanska, H. I. (2018). *Sotsialna robota v terytorialniy hromadi: teorii, modeli ta metody* [Social work in the territorial community: theories, models and methods: monograph. Ternopil: TNPU imeni V. Hnatiuka [in Ukrainian].
12. Uriadovi portal Ukrainy (2022). *Reforma detsentralizatsii* [Decentralization reform]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi> [in Ukrainian].
13. Angelia, N. et al. (2020) Analysis of Community Institution Empowerment as a Village Government Partner in the Participative Development Process. *Budapest International Research and Critics Institute-Journal*, 3(2), 1352–1359.
14. Mohd, S. (2015). Social Work with Community Organization: A Method of Community Development. *Journal for Studies in Management and Planning*, 1(4), 196–204.
15. Semigina, T., Maidannyk, O., Onischyk, Y. & Zhuravel, Y. (2020). Local self-government reforms in Europe: legal aspects of considering the communities' social identity. *Tribuna Juridica*, 10 (2), 207–221.
16. Umland, A., Levitas, A. & Rabinovych, F. (2018). From Amalgamation of Local Communities to a New Governance System in Post-Euromaidan Ukraine. *The New Eastern Europe*. Retrieved from: <https://neweasterneurope.eu/2018/06/19/amalgamation-local-communities-new-governance-system-post-euromaidan-ukraine/>
17. Zajda, K. (2014). Problems of functioning of Polish local action groups from the perspective of the social capital concept. *Eastern European Countryside*, 20(1), 73–97.